

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»**

О. В. САКАЛЬ

**ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ
У СФЕРІ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ**

Київ 2018

Сакаль О. В. Інституціональні трансформації у сфері землекористування: монографія / О. В. Сакаль. – К. : ПрофКнига, 2018. – 478 с.

У монографії викладено теоретико-методологічні засади забезпечення екологічно й економічно ефективного землекористування в умовах поглиблення інституціональних трансформацій, які базуються на фундаментальних положеннях інституціональної економіки, теорії добробуту, екологічної економіки, теорії управління і менеджменту, концепціях сталого розвитку та загальної економічної вартості. Обґрунтовано підходи до оцінювання і механізми забезпечення еколого-економічної ефективності землекористування. Запропоновано стратегічні напрями розбудови вітчизняної моделі управління земельними ресурсами для забезпечення еколого-економічної ефективності землекористування.

Розраховано на науковців і фахівців органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин, використання й охорони земель, викладачів, здобувачів наукового ступеня, студентів спеціальності економіка природокористування та охорони навколишнього середовища.

*Рекомендовано до друку вченою радою Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України
(протокол № 5 від 27 квітня 2018 року)*

Рецензенти:

Жук В. М. – д.е.н., проф., академік НААН України (ННЦ «Інститут аграрної економіки»);

Олійник Я. Б. – д.е.н., проф., академік НАПН України (Київський національний університет імені Тараса Шевченка);

Бабміндра Д. І. – д.е.н., проф. (Запорізький національний університет).

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	5
ПЕРЕДМОВА	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ	10
1.1. Категоріально-понятійний апарат екологічно й економічно ефективного землекористування	10
1.2. Економічні теорії й концепції екологічно й економічно ефективного землекористування	38
1.3. Інституціональні трансформації як фактор еколого-економічної ефективності землекористування	60
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГО- ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ	80
2.1. Сутнісні ознаки методології еколого-економічної ефективності землекористування	80
2.2. Критерії та індикатори еколого-економічної ефективності землекористування	96
2.3. Євроінтеграційні орієнтири системного упорядкування землекористування в Україні	131
РОЗДІЛ 3. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ПРОБЛЕМ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ	148
3.1. Ретроспективна оцінка трансформації земельних відносин в Україні	148
3.2. Аналіз еколого-економічної ефективності землекористування	173
3.2.1. Стан і динаміка еколого-економічної ефективності землекористування в Україні	173

3.2.2. Збереження біорізноманіття як основа екологічної ефективності землекористування і стійкості екосистемних функцій	201
3.2.3. Економічна ефективність орендного землекористування в Україні	227
3.3. Вплив євроінтеграційних процесів на еколого-економічну ефективність землекористування в Україні.....	255

РОЗДІЛ 4. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	267
4.1. Напрями формування управлінської моделі ефективного землекористування	267
4.2. Розбудова вітчизняної моделі управління земельними ресурсами для забезпечення еколого-економічної ефективності землекористування	295
4.3. Домінанти упорядкування системи сталого землекористування в Україні	330

РОЗДІЛ 5. ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	357
5.1. Функціональна модель забезпечення еколого-економічної ефективності землекористування	357
5.2. Фінансово-економічний механізм забезпечення еколого-економічної ефективності землекористування	377
5.3. Інституціональна модель фінансизації системи сталого землекористування	387

ВИСНОВКИ.....	405
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	411
ДОДАТКИ.....	459

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВВП – валовий внутрішній продукт

ГІС – геоінформаційні системи

Держгеокадастр – Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру

Держстат – Державна служба статистики України

ЄАНС – Європейська агенція з навколишнього середовища

ЄЕК ООН – Європейська економічна комісія Організації Об'єднаних Націй

ЄС – Європейський Союз

КБО ООН – Конвенція Організації Об'єднаних Націй по боротьбі з опустелюванням у тих країнах, які потерпають від серйозної посухи та / або опустелювання, особливо в Африці (Конвенція ООН про боротьбу з опустелюванням)

Мінприроди – Міністерство екології та природних ресурсів України

НУО – неурядові організації

ОЕСР – Організація економічного співробітництва і розвитку

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ФАО – Продовольча і сільськогосподарська організація Організації Об'єднаних Націй

ЦСР – Цілі сталого розвитку

ЮНЕП – Програма Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища

ПЕРЕДМОВА

Глобальні тенденції скорочення площ продуктивних земель для сільськогосподарського виробництва, трансформація природних ландшафтів, поширення процесів деградації земель та опустелювання, знеліснення, а отже і дефіцит водних ресурсів, що супроводжується і взаємозумовлюється зміною клімату, характерні також для України. Прискорення й ускладнення процесів суспільного розвитку, зростання народонаселення і стрімка урбанізація, розширення масштабів виробництва пріоритизують проблему вдосконалення ідентифікації системоформувальних взаємозв'язків суспільства та природи, яка включає охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів на засадах сталості. Земля – один із основних природних ресурсів, який лежить в основі економічного зростання, характеризується обмеженістю, невідтворюваністю. Її функції, а також екосистемні послуги, разом з такими факторами, як праця, капітал і науково-технічний прогрес й інновації, здійснюють суттєвий внесок у суспільний добробут. Сьогодні в умовах поглиблення інституціональних трансформацій, які прямо й опосередковано впливають на землекористування, постає необхідність розширення вже усталених підходів до дослідження процесів використання земельних ресурсів, оцінки їх екологічних, економічних та соціальних результатів і наслідків для належного врахування в управлінських рішеннях.

Еколого-економічна ефективність використання земельних ресурсів – одна з найважливіших проблем сучасної науки й практики, від успішного розв'язання якої залежить не лише рівень матеріального добробуту, а також забезпечення умов для нормального, здорового життя та діяльності як теперішніх, так і майбутніх поколінь. Це багатогранна, комплексна проблема, яка стосується не тільки первинних секторів економіки, а в новітніх умовах господарювання поширюється на інші елементи національної економіки. Урегулювання конфлікту суспільних і приватних інтересів щодо земель